

Lesz-e belátható időn belül román - magyar háború?

Az alábbi elmélkedés először angol nyelvű előadás formájában hangzott el Amerikában 1987-ben.

Egy régi és ellenőrizetlen anekdota szerint, mikor 1941-ben Magyarország hadiállapotba került az Egyesült Államokkal (is), Rooseveltt a következőket kérdezte volna a külügyi államtitkártól:

– Magyarországnak vannak-e területi követelései velünk szemben?

– Nincsenek, Elnök úr.

– Hát kivel szemben vannak?

– Romániával szemben, Elnök úr.

– És Magyarország akkor most Romániának is hadat üzent?

– Nem kérem. Ebben a háborúban Románia szövetségese Magyarországnak.

A történet, ha apokrif is, megfelelően rávilágít annak tragi-komikumára, hogy Románia és Magyarország az őket szembefordító ellentétek dacára egyszer már szövetségesek voltak egyazon katonai tömbön belül, vagyis a tengelyhatalmak oldalán a második világháborúban.

Ma némiképp hasonló a helyzet, ha nem is analóg. Az anekdotát is azért idéztük, mert a következőkben azt kívánjuk vizsgálni: meddig maradhat még szövetségese egymásnak, akár látszólag is, ez a két ország, meddig futtathatja őket közös vagy legalábbis többé-kevésbé párhuzamos pályán a kommunizmus, melynek egyébként oly eltérő válfajait és minőségét láthatjuk megvalósulni bennük. Végső fokon pedig arra a sarkított kérdésre keresünk választ, hogy hosszabb távon ezek a pályák fogják-e keresztezni egymást, azaz elképzelhető-e, hogy valamikor be fog

állni a hadiállapot a két ország között. (Itt meg kell említenünk azt is, hogy Románia és Magyarország már közel száz évvel ezelőtt is, 1883-tól kezdve, egyazon katonai tömb országai voltak. A Hármas Szövetségről van szó, és az első világháború, éppúgy, mint a második, azzal ért véget, hogy a román fegyverek a volt szövetséges, a magyarok ellen fordultak. Ilyen értelemben már már tipikusnak is nevezhető az a folyamat, hogy e két ország egyazon katonai szövetség tagjaként végülis véres küzdelmet vívjon egymással.)

Románia és Magyarország ma a Varsói Paktum két, egymástól legtávolabb eső társadalma, noha földrajzilag szomszédosak egymással, ami csak méginkább kiélezi a feszültséget közöttük. Egyikük hősie és sikertelen harcot vívott 1956-ban a szovjetekkel, akik ma is megszállva tartják az országot. A másik országból viszont, Romániából, két évre rá önszántukból vonultak ki az oroszok és ezt követően bontakozott ki a román külpolitikának az a független irányvonala, amely oly sok barátot szerzett neki Nyugaton s melyről mind többen kezdik úgy vélni, hogy nincs mögötte valódi függetlenség.

Röviden elmondható: az illető térségben Magyarországon viszonylag legmagasabb az életszínvonal, míg Románia Európa Etiópiájának számít; Magyarország gazdasági politikája mondható viszonylag a legliberálisabbnak, míg Románia szupercentralizált gazdaságként jutott mai katasztrofális állapotába; Magyarországon tartják viszonylag leginkább tiszteletben az emberi jogokat, míg Románia a legsötétebb rendőrállam, melynek társadalmi életét egyféle bizánci árnyalatú narodnyik nemzetiszocializmus jellemzi és hatja át. Magyarország a Varsói Szerződés kemény magjához tartozik, míg Románia lazábban kapcsolódik hozzá; a magyar külpolitika hűséges szolgálólánya a szovjetnek, míg Románia – mint említettük – önállóbb koncepciót látszik érvényesíteni.

Kérdés, hogy mindazt, amit itt fölsoroltunk, minek nevezzük: *ellentétnek*-e a két ország között, avagy csak egyszerű *különbségnek*. Van azonban a két állam közötti feszültségnek egy olyan forrása is, amely föloldhatatlan érdekellentétnek mondható. Ez pedig nem más, mint az Erdélyben élő, kétmilliót meghaladó, egyes becslések szerint 3 millió körüli magyarság problémája. Erdély 1919-től része Romániának, azelőtt Magyarországhoz

tartozott. 1940–44 között Erdély északi fele ismét magyar fennhatóság alá került.

El kell itt mondani, hogy a második világháború óta eltelt évtizedek folyamán a magyar kormányok föltűnő és a magyar közvélemény által bűnösnek ítélt közömbösséggel viseltettek a Romániában élő magyar milliók sorsa iránt. Az utóbbi időben azonban érezhető fordulat állt be a magyar kül- és kulturális politikában, részben még (mint látni fogjuk) a belpolitikában is. Egyöntetű megítélés szerint, a magyar politikai vezetés több figyelemmel, sőt felelősségérzettel fordul az erdélyi magyarok felé, s még a nemzetközi nyilvánosság előtt is mind határozottabban kezdi vállalni az ott élő magyarok érdekeinek a védelmét.

Vizsgáljuk most meg azokat az okokat, amelyek a nyílt konfliktus vállalásáig menően megváltoztatták a magyar politikát.

1. A legfőbb ok abban ragadható meg, hogy a román kormányzat minden eddiginél brutálisabban igyekszik kultúrájuktól megfosztani és asszimilálni – vagyis mint önálló etnikumokat eltüntetni – az országban élő nemzetiségeket. Módszerei egyelőre még nem érik el pl. a törökellenes bolgár belpolitikai gyakorlat kegyetlenségét, mégis, identitásuk megőrzésében fenyegetnek többmillió embert, akiknek helyzete hétről hétre rosszabbodik.

2. A magyar politikai vezetés személyi állományának lassú kicserélődése eltávolította a hatalomból azokat a sztálinista kádereket, akikben a rosszul értelmezett szocialista internacionalizmus dogmái még élő reflexként működtek. Az eddigi, Románia fele irányuló magyar politika kudarcából az új garnitúra megfelelő tanulságokat vonhatott le.

3. A magyar kormányra nehezedő nyomás, melynek összetevői:

a) A szlovákiai és különösen a romániai magyarság növekvő ellenállása az elnyomó politikával szemben. Ez az ellenállás mind szélesebb nemzetközi nyilvánosságot kapott. Duray Miklós, Király Károly és az Ellenpontok c. erdélyi földalatti folyóirat jogvédelmi tevékenysége olyan kérdéseket vetett föl az egész magyar társadalom számára, amelyek a magyar politikai vezetés részéről csak súlyos presztízsveszteség árán lettek volna megkerülhetőek.

b) A kisebbségi ellenállás összefonódott a nyugati magyar

emigráció és a magyarországi ellenzék követelései, növelve ezek hitelét, presztízsét és befolyását.

c) A rossz magyar gazdasági prognózisok előrevetítik az életszínvonal stagnálását vagy csökkenését, vagyis a társadalmi feszültség várható növekedését.

Mindezek alapján a magyar politikai vezetés látványos lépéssel engedhetett egy olyan kérdésben, amely számára nem is volt elvi fontosságú. Nevezetesen, semmi nem szólt amellett, hogy továbbra is szó nélkül hagyja a Romániát keresztül-kasul átható magyarelles sovinizmust.

4. Nem feledkezhetünk meg végül arról sem, hogy a Magyarországon beállt politikai fordulat Gorbacsov hatalomra kerülése óta történt. Ebből arra lehetne következtetni, hogy a moszkvai vezetés (mely állítólag barátságosan viszonyban áll az új orosz reformista elképzeléseket helytelenítő bukaresti irányvonallal), szabad kezet adott Magyarországnak egy új politika érvényesítésére, romániai dimenzióban. A román–szovjet feszültség talán csak most lett igazán valóságossá, úgyhogy egyesek még azt a kérdést is fölteszik: vajon Moszkva egyszerűen csak tolerálja-e az új, radikálisabb magyar külpolitikát, vagy pedig esetleg éppenséggel sugalmazza. Ebből számos bonyodalom adódna, de véleményem szerint, ha nagyhatalmi biztatás húzódna meg a háttérben, Magyarország sokkal távolabb merészkedett volna, és az is közismert, hogy a bécsi konferencián Magyarország szovjet rosszallás mellett csatlakozott NATO-országok által benyújtott kisebbségi tárgyú javaslatokhoz.

Ez a kérdés már átvezet a globálisan értelmezett térség egész jövőjének problematikájához. Ugyanis Gorbacsov (és utódai) számára az egyik leglényegesebb és legfontosabb kérdés – bel- és külpolitikailag egyaránt – így hangzik: hajlandóak lesznek-e és mernek-e a többség mellett dönteni. *A többség, természetesen, a kisebbségeket jelenti.* Hiszen tudjuk, hogy a Szovjetunióban élő nemzetiségek, azaz kisebbségek összaránya már meghaladta az 50%-ot.¹ Gorbacsov nem válhatna népszerűbbé (de ez persze igen kockázatos népszerűség lenne), mint azzal, ha elkötelezetten, következetesen és hathatósan vállalná a nemzetiségi érdekek védelmét. Ez nemcsak a Szovjetunió belül teremtene

1 Az ukránokat és fehéroroszoikat is beleszámítva. – *A szerk.*

új helyzetet, hanem Délkelet-Európában is. Az elszakított nemzetiségeiért aggódó magyar nemzeti politikának stratégiai, elméleti és gyakorlati támaszt jelentene, anélkül hogy a románok úgy érezhetnék: a szovjetek a magyarok mellé álltak; hiszen egy új alapokra fektetett szovjet nemzetiségi politika a besszarábiai románságon keresztül megnyerné magának az egész román közvéleményt is. És mind erkölcsileg, de taktikailag is hátrányos helyzetbe kerülne az a román kormányzat, amely az erdélyi magyaroktól megtagadná a besszarábiai románság által is élvezett jogokat.

A szűk délkelet-európai térségből kilépve, ez a vázolt liberális nemzetiségi politika nemcsak ott értékelné föl a szovjet kormányzat, és általában a kommunizmus hitelét, amely országokban egyik-másik Szovjetunióbeli nemzetiség államalkotó nemzet (zsidók, németek, stb.), nemcsak a földgömbön szétszórt diaszpórákban élő örménységet nyerné meg, hanem a *negyedik világot* is, vagyis mindazon nemzetiségek rokonszenvét, amelyek várhatólag a következő tíz-húsz-harminc évben jutnak el az öntudatosodásnak és szervezettségnek lényegesen magasabb fokára. Ez a folyamat számottevően megváltoztatja majd az egyes országok belső egyensúlyát és a világpolitikai erőviszonyokat egyaránt. A világgkommunizmus, ha felismerné ezeket a realitásokat, elkerülhetné a következő évtizedek legnagyobb társadalmi-politikai feszítőerejével való, egyébként szükségszerűnek megjósolható konfliktusokat, egyúttal lépéskényszerbe hozná azokat a nyugati államokat is, amelyek mindmostanáig csakis individuális emberi jogokról hajlandóak tudni, nem pedig kollektív nemzetiségi jogrendszeréről is.

Nagy kérdés: a kívülről-belülről megkötözött szovjet politikai irányításban megvan-e, illetve meglesz-e a föntiek fölismeréséhez és megvalósításához szükséges rugalmasság, realitás-érzék és merészség. Az, amennyit a birodalmak rugalmatlanságáról általában és a szovjet politikai gyakorlatról különösen tudunk, arra int, hogy ne legyenek ilyen illúzióink. Ha viszont ilyen rugalmasság nem lesz, az a kommunizmusnak mint politikai és társadalmi erőnek a tekintélyét rontani fogja, mint ahogy életképességéről is negatív tanúbizonyság lesz.²

2 Ez a cikk az örményországi fejlemények előtt íródott; ezek egyelőre csakugyan a szükséges rugalmasság hiányáról tanúskodnak.
— A szerk.

Kommunizmus és felvilágosult nemzetiségi politika egyébként nem föltétlenül egymást kizáró fogalmak. Jugoszlávia sok tekintetben még egyes nyugati demokráciáknak is jó példával szolgálhatna e téren – igaz, hogy az egész állam maga egy olyan konglomerátum, amelynek relatív stabilitása csakis a nemzetiségi politika mértéktartásának köszönhető. Megemlíthetnők mint pozitív példát Magyarországot és Kelet-Németországot is, ahol a román, illetve szláv és egyéb kisebbségek messzemenő jogokat élveznek – csakhogy ezek lélekszáma annyira elenyésző, hogy jelenlétük inkább kuriózumnak tekinthető mint sem megoldandó reális társadalmi kérdésnek. Végül, külön kellene foglalkozni a Romániában 1945-ben hatalomra került, jelentős részben kommunista színezetű Groza-kormány nemzetiségi politikájával, amellyel a kisebbségek elégedettek voltak, s melynek csak az volt a szépséghibája, hogy amilyen mértékben készítette elő ez a kormány a teljes kommunista hatalomátvételt, olyan mértékben kezdte el sorvasztani a sokrétű és jól funkcionáló nemzetiségi jogrendszert is.

Amennyiben a nacionalizmus hatalmon marad Romániában, és hatalomra kerül Magyarországon, a térséget fenyegető legnagyobb veszély a bárkivel, az ördöggel is megkötött alku lehetősége és kockázata lesz. Magyarország (éppúgy mint Románia is) századunkban egyszer már megkötötte az alkut a sátánnal. A trianoni rabló-béke áldozataként jobbra érdemes sorsát a német fasizmus jövőjéhez kötötte, holott már évszázadok óta voltak ellentétei a kelet fele irányuló pángermán expanzióval. De rövid távon gondolkodva, az akkori magyar politikai vezetés a nemzet történelmi céljait ezúton vélte könnyebben és kényelmesebben elérni. Ez volt a magyar tragédia *tegnap*, és ennek veszélye fenyeget *holnap*. De mi *ma* a román tragédia?

A kifosztott és elesett román tragédiája nem az, hogy éhesen és fázva kénytelen aludni tért sötét és fagyos lakásban, hanem az, hogy mégis elégedett, mert nemzeti méltóságérzetét aznap is kielégítette a hazafias állami propaganda. A túlhajtott, túlpörgetett nacionalizmus – hiszen tudjuk – nemcsak azzal árt, hogy az idegenek gyűlöletét s a tőlük való félelmet teszi mindennapos társadalmi közérzetté, hanem azzal is, hogy elfojtja a szociális kérdések iránti fogékonyságot az illető társadalomban. Emellett a román történelemnek az a visszamenőleges átértelmezése,

amely szerint e folyamat egyedül arra irányult, hogy — Erdélyt „felszabadítva” — létrehozza a román etnikai egységet, nos ez a szemlélet végső fokon visszaüt, megzavarja a kollektív tudatot és zártkörű pályákra kényszeríti a román társadalomban működő legjobb nemzeti energiákat. A románság ugyanis, ha elfogadja, hogy történelmének alapvető célja évezredek óta az egységes nemzeti állam létrehozása, lemond mindazokról az egyéb célokról és becsvágyakról, amelyeket egy fejlett és civilizált társadalom magáénak vall. Ráadásul, ha a legfőbbnek kikiáltott célt eléri, hajlamos lesz önmagába fordulni, hogy nyomorúságos jelene és bizonytalan jövője helyett mindinkább csak dicsőséges múltjával foglalkozzék. Ideig-óráig még fönnttartható mesterségesen a fenyegetettség érzése mint társadalmi kohéziós erő — no de meddig? A közösségi tudat ezt nem képes hosszan torzulás nélkül elviselni.

A nacionalizmus képes bizonyos (nagyon is tiszteletre méltó) törekvések érdekében, mint amilyen egy nemzeti állam kiépítése, a legjobb erőket sokszoros hatásfokra gerjeszteni és dinamikus összhangba hozni. De mikor az illető nemzet a kitűzött célt elérte, akkor a fönnt leírt erők emésztőrendszerre válnak, az energiák nem képesek felszabadulni, hanem belterjesen pocskolód-
nak el. A nemzet helyezkedését a világban nem stratégiai, hanem taktikai megfontolások kezdik meghatározni, továbbá mesterségesen szított fenyegetettség-érzet. A kívülre került súlypont miatt a társadalom imbolygó, amorf és torz struktúrák öncélú hierarchiájává válik, mely a történelmi kihívásokra képtelen helyes választ adni. Visszafejlődnek azok a funkciói, amelyek egy életképes társadalmat az eszmék és információk világméretű keringésébe kapcsolnak. Ha a román nemzet továbbra is hajlandó elhinni, hogy igazi ellensége és rosszakarója egy 45 évvel ezelőtti idegen kormány, ahogyan ezt nap mint nap fülébe harsogják, nem pedig saját mai vezetése, mely kifosztotta, kismizte és rabszolgává tette önnön hazájában, akkor csak borúlátó jóslatokat tudunk megfogalmazni arra nézve, hogy ez a társadalom képes-e egy önnön nemzeti érdekeit fölismerő vezető garnitúra kitermelésére, — s már-már törvényszerűnek kell látnunk a mai vezetőtípus hatalomra kerülését. Az is félő, hogy ezt a nyomorba döntött társadalmat mai vezetése csak olyan politikával képes összetartani, mely hovatovább csak egyféle agresszív

expanzióba torkollhat. Ősrégi képlet ez, legutoljára Argentínában figyelhettük meg a működését. Románia Falklandja nem más, mint Erdély, azzal a különbséggel, hogy e tartomány az ő birtokában van. Mégis egyfolytában úgy viselkedik, mintha az országnak Erdély ügyéért nemzeti háborúra kellene fölkészülnie.

De mindebből még nem derül ki: lesz-e román–magyar háború?

És az sem: létrejöhet-e a térségben valamiféle konföderáció, akár szűkebb, magyar–román, akár tágabb, kelet-európai összetételben? Akár kommunista, akár nem-kommunista irányítás alatt? Vagy fogalmazzak így: akadály-e a szovjet jelenlét és a kommunizmus egy kelet- vagy délkelet-európai föderáció létrejöttének? Avagy: meghosszabbíthatja-e a kommunizmust ebben a térségben egy olyan integráció, amely az ő égisze alatt jön létre?

A kérdést azért tesszük föl így, mert ez az elképzelés kb. egy és egynegyed évszázada, ha más-más formában is, vissza- meg visszatérő gondolata homlokegyenest ellentétes világnézetű, származású és érdekeltségű politikusoknak és gondolkodóknak a Duna-medence térségben.

Nincs most itt megfelelő tér mindazt mérlegre tenni, ami a válaszhoz szükséges, de a végső konklúzió föltehetőleg az volna, hogy egy ilyen integrációs struktúra csak más hasonló európai föderációkkal párhuzamosan jöhet létre. Ezesetben, legalábbis az elkövetkező egynegyed-háromnegyed évszázad lefutásáig a földrész legversenyképtelenebb föderációja éppen az lenne, amely a magyar–román tengelyből állna vagy arra épülne. Ennél életképtelenebb csak egy bolgár–török–görög konföderáció lehetne. Különösen katasztrofálissá tenné azután a helyzetet az, ha az integrációs torzszülött kommunista irányítás alatt volna kénytelen világra jönni.

A térség jövőjét rendkívül komplex tényezők és összefüggések alakítják, amelyek közül nem egy még ismeretlen számunkra. Nem vizsgáltuk meg a kérdést: vajon hatalmi vákuum keletkezne-e a kelet-európai térségben ha eltűnne onnan a szovjet katonai jelenlét és politikai nyomás? A szovjet hatalom leépülése egyet jelentene-e az általános detotalizálással? Hogyan fog e két társadalom a következő évtizedekben a cigány-kérdés kihívására reagálni? A magyarországi cigányok most indultak meg egy autonóm kultúra igénylésének és a társadalmi öntudatosodásnak az

útján. Ugyanez nem történt még meg a lélek- és arányszámban jóval jelentősebb romániai cigányokkal.

Végül csak röviden térünk ki arra: elképzelhető-e hogy a román politikai vezetésre az országban működő ellenzéki erők bármiféle befolyást gyakorolhatnak? A romániai állapokat s a nemhivatalos mozgalmak gyengeségét és szervezetlenségét figyelembe véve, erre csak nemleges választ adhatunk. Az eddigi elszórt vállalkozásoknak ugyan óriási visszhangjuk volt a román társadalomban, de csak passzív.

A fönt elmondottak tulajdonképpen csak bevezető töprengések. A kérdéskört, amelyre vonatkoznak, a következőképpen lehet összefoglalni:

1. A kommunizmus, mint közösen vallott hivatalos ideológia s az egyazon katonai tömbhöz tartozás mint pillanatnyi realitás nem tekinthető olyan elvi akadálnak, mely egy román–magyar háborút elképzelhetetlenné tenne.

2. A jelenlegi trendeket meghosszabbítva, nemhogy valószínűsége, de még a lehetősége sincs meg annak, hogy a két ország viszonya javuljon.

3. A Szovjetunióknak, kisebbségi politikája átalakításával, módjában állna kielégítő megoldást találni az egész térség nemzetiségi állapotainak javítására. Ha erre képes volna – amire mostanig semmi jel –, a Nyugat e térségben lépéshátrányba kerülne.

4. Amíg léteznek Európában olyan nagyhatalmi politikai erők, amelyek érdeke az európai béke további fenntartása, a két ország között nem kerülhet sor háborús konfliktusra.

5. Ha nagyobbszabású klasszikus összecsapásra kerülne sor Európában, biztosra vehető, hogy Románia és Magyarország szembenálló felekként érnék meg a háború végét, bármelyik oldalon léptek volna is hadba.

6. E sorok írója – szemben a közvélekedéssel – valószínűtlennek tartja Románia és Magyarország közös és önkéntes részvételét bármiféle regionális konföderációban a következő mintegy 70 év leforgása alatt. Hasonlót csak az egységes Európai Egyesült Államok keretében tudna elképzelni; addig azonban semmiféle kelet-európai integráció lehetőségében nem hisz, sem kommunistában, sem nem-kommunistában.

7. A romániai politikai állapotok nem teszik lehetővé, hogy az

ellenzéki iniciatívákkal mint figyelembe vehető tényezőkkel számoljunk. Az ország politikai viszonyaira való befolyás szempontjából jelentőségük egyelőre elenyésző és ez a továbbiakban sem sokat változhat.

Befejezésül azt lehetne kérdezni: mi a jelentősége mindannak, amit itt elmondtunk? Közép- és Délkelet-Európa helyzete a szellemi és politikai földgömbön leginkább azzal a szóval jellemezhető, hogy „antipódus”. Miközben a szellemi és műszaki civilizáció súlypontja mind nyugatabbra helyeződik tőle, addig a politikai erkölcsöket és viszonyokat egyre keletebbre kényszeríti rá a történelem. Az olló annyira szétnyílt, hogy szárai nemsokára talán ismét összeérnek valahol a csendes-óceáni térségben; földünket kelet-szibériai tajgákban született politikai stratégia és kaliforniai meg japán elektronika tartja ellenőrzése alatt. E pillanatban tehát, úgy tűnik, Kelet-Európa földrajzilag és szellemileg egyaránt legtávolabb van attól a szférától, amelyben bármi is eldőlni.

A nemzeti kérdés megoldatlansága azonban nem pusztán annyit jelent, hogy a nemzetiségi kérdés megoldatlan, hanem a politikai struktúrák funkcionális zavaraira utal. Ezek a zavarok világméretű konfliktusok kirobbanásához is hozzájárulhatnak; legyen elég itt Jászi Oszkárt, ezt az Amerikában is ismert és megbecsült politikust, az Oberlin College szociológia-professzorát idéznem, aki 1918 nyarán így írt *A Monarchia jövője* című tanulmányában: a Monarchia, a Balkán és Oroszország életét a nemzetiségi kérdés mérgezte meg, és ez a terület „Európa békéjének állandóan veszélyeztetett zónája volt: a faji és nemzetiségi küzdelmek a gyűlölet, a harag és tudatlanság akkora gyúanyagát halmozták itt fel, hogy már évtizedek óta mindenki rettegett attól a szikrától, mely ezt a népkáoszt máról-holnapra felgyújthatja.” Ahogy a továbbiakban mondja: „...egy évszázados történelmi fejlődés logikája, hogy a világháború itt explodált”. S ha valaki nem értene egyet Jászival abban, hogy ő az első világháború kitörésének fő okát látja a kelet-európai nemzetiségi problémákban, tagadhatatlan, hogy legalább egyik ok mégiscsak ez volt; az pedig szimptomatikus, hogy a második világháború is ugyanitt robbant ki, ahogyan azt Jászi még akkor, 1918-ban megjósolta: „előbb vagy utóbb bárminő új politikai egyensúly-állapot szempontjából tarthatatlannak bizonyulna Közép-Európa és Oroszország mai nemzeti és nemzetiségi tagozata.”

Azóta túl vagyunk még egy gyilkos világháborún, néhány gyilkos békeszerződésen, forradalmakon, ellenforradalmakon, bevonulásokon és deportálásokon, és a gyűlölködés klasszikus kelet-európai gócai csak még jobban elfertőződtek, amihez ráadás-ként már csak a kényszerű kommunizmus és a vasfüggöny hiányzott ebből a térségből ahhoz, hogy az apokalipszis bármely alkalmas pillanatban elszabaduljon. Ilyen összefüggésben talán nem volt érdektelen ez az előadás, melynek konklúziója: a kommunizmus mindaddig nem tudta – Kelet-Európában sem tudta – egyetlen nagyobb lélekszámú nemzetiség érdekeinek hosszú távon való védelmét megvalósítani. Mint következtetés, egyértelmű: ha ez így marad, a kommunizmus életbenmaradási esélyei a térségben csak romolhatnak.

Szerkesztői jegyzet

A jeles erdélyi politikus-költő nagy érzékenységgel mutat rá a magyar–román viszony elmérgesződésének mélyebb okaira. A nagy kérdés 1988-ban persze nem az, hogy lesz-e magyar–román háború, sem az, hogy van-e lehetősége valamiféle federációnak a két ország között, esetleg mások bekapcsolásával (stb.), hanem hogy mire futhat ki egy önértetesebb magyar nemzeti politika? Az nyilvánvaló, hogy Erdély visszahódítása nem lehet cél, és megegyezései határkiigazításokra sincsen a legcsekélyebb lehetőség sem. A romániai magyar etnikum kulturális felmorzsolása elleni harcnak nincsen esélye addig, amíg egy Ceaușescu-féle kormány áll Románia élén, a polgári és nemzetiségi jogok „kikényszerítésére” pedig még ennél is kevesebb lehetőség van. Hiszen látható, hogy egy ideje még azok a személyi kapcsolatok is megsemmisülőben vannak, amelyek a hatvanas-hetvenes években még – úgy, ahogy – fennállottak: a román–magyar határ lassan mindkét irányból áthatolhatatlanná válik.

Hagyjuk nyitva azt a kérdést, hogy mi volna, ha a jelenlegi román zsarnokocská letűnne a színről és helyébe egy valamivel mérsékeltebb és racionálisabb vezető-csoport kerülne. Szöcsnek talán igaza van abban, hogy a jelenlegi vezető-típus nem egészen véletlenül került felszínre, viszont az sem biztos, hogy a rossz után csak a még rosszabb jöhet.

De addig?! Mire törekedhet egy magyar kormányzat, amelynek ez ügyben úgyszólván nincsen ütőkártya a kezében? (Még az „úgyszólván” is önáltatás.) Elvben kérhetné nemzetközi fórumok vagy nagyhatalmak közbelépését, de egyrészt tudjuk, hogy a budapesti vezetés, még a legújabb is, ettől viszolyog, másrészt nagyon nehéz volna államjogilag megfogalmazni, hogy tulajdonképpen m i t kell Romániára rákényszeríteni. Azt, hogy legyen tisztességes? Ez nem tárgya az államok közötti akcióknak. Hogy adjon lehetőséget az erdélyi magyaroknak arra, hogy védekez-

zenek vagy legalábbis, hogy szívük szerint éljenek? De hiszen erre jogot még a többségi és „uralkodó” román nemzet tagjai sem élveznek, sem egyéneként, sem kollektíve! Hogy engedje be a magyar szellemi termékeket? Ezt éppenséggel nem követelheti az a Magyarország, amely maga is elkobozza saját határain a felforgatónak ítélt könyveket. A különbség csak az, hogy Ceaușescunak minden felforgató, ami magyarul van (de ez nemzetközileg nézve: „belügy”).

A szomorú igazság az, hogy e g y dolgot lehetne kérni-követelni az érvényes nemzetközi szokásjog alapján: az erdélyi–romániai magyarok szabad áttelepülését Magyarországra (vagy akárhová). De ki akarja ezt igazán? A magyar főhatalom bizonyosan nem.

Mármost képzeljünk egy pillanatra olyan magyar kormányt, amelynek nem kell túlságosan tekintettel lenni Moszkvára, sem az ún. internacionalista kötelezettségekre. Politikai színezete mellékes, elvégre az önállóság többféle alapon is elképzelhető. Mit tehetne adott esetben ez a független magyar kormány? Blokád alá helyezné Romániát? Különleges adókkal vagy foglalkozási tilalmakkal sanyargatná a magyarországi román kisebbséget? E képtelen példákat csak azért találtuk ki, mert más, jobb, nincsen. Hatékony retorzióra bizony még a legönérzetesebb magyar kormánynak sem volna lehetősége, ha elfogadjuk, hogy a mai európai konstellációban minden fegyveres elégtétel-szerzés eleve ki van zárva. A szimbolikus erőszak síkján volna talán egy-két eszköz: a propaganda és az (örmény típusú) terrorizmus. De mi volna a cél? Egy zsarnok bukása? Ez talán elérhető volna, de sajnos, ebből még nem következnének automatikusan az erdélyi magyarokra kedvező változások.

Mint látható, az Erdéllyel kapcsolatos magyar politika játéktere és eszköztára korlátolt (erről már fentebb, a magyar válsággal kapcsolatban is tettünk egy-két megjegyzést). Vagyis nem lehet egészen világosan látni, hogy mi mást tud nyújtani az új magyar politika Románia vonatkozásában, mint a korábbinál nemzetibb érzelmek kimutatását. Sajnos, a hangsúly itt nem a nemzetin van, hanem az érzelmeken. Édes erdélyi véreink, itt vagyunk, teli jószándékkal és nagy felindulásokkal csak azt nem tudjuk, hogy mit tegyünk...

--kende

P. S. A kétoldalú tárgyalások haszontalanságáról eddig is meg voltunk győződve, de Grósz Károly 1988 augusztusi aradi fiaskója újabb szemléltető leckét adott erről. (1988. szept. 1.)